

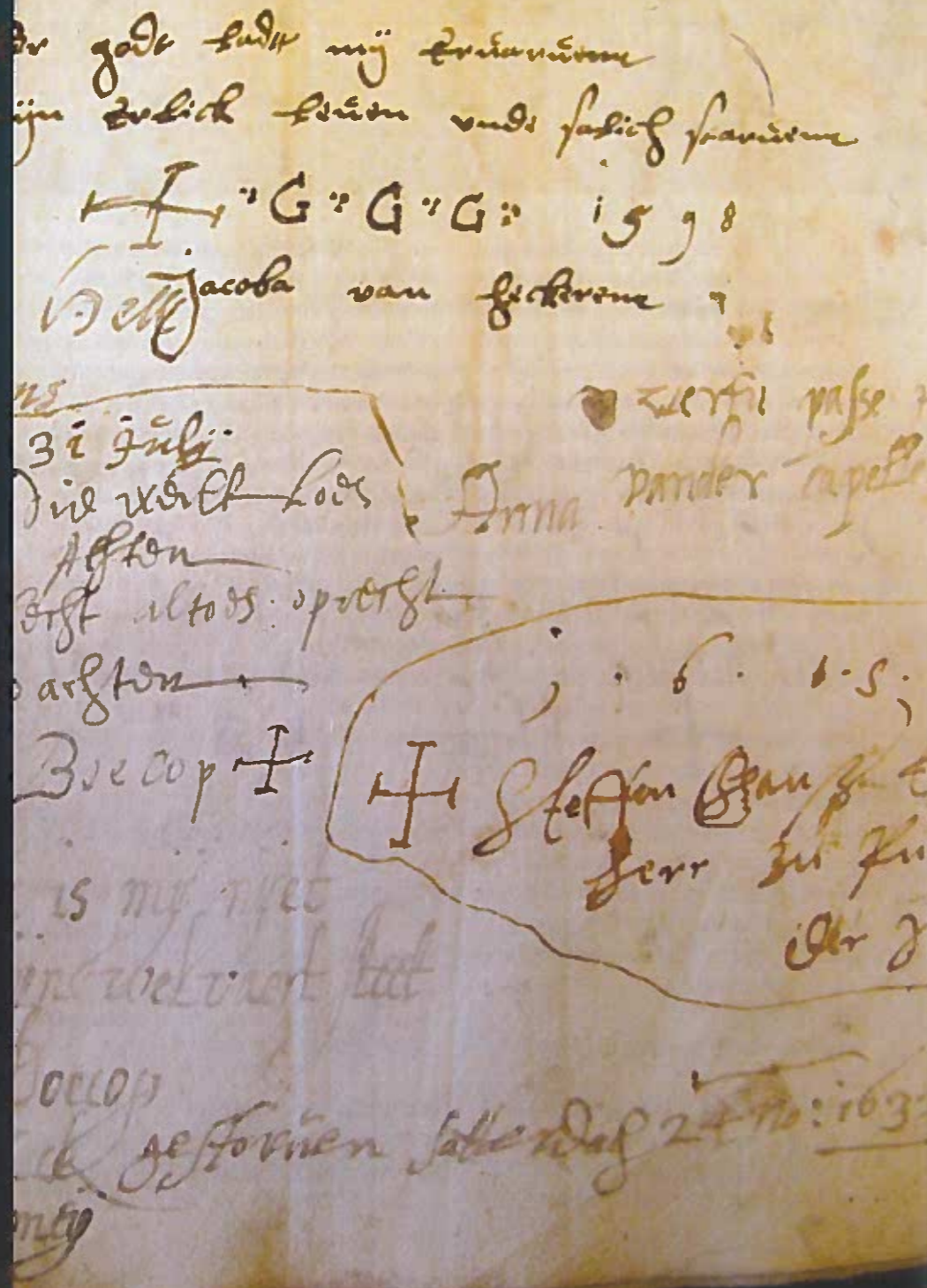
Mediawijsheid anno 1600

DE BESCHOUWING

Sociale media zijn niets nieuws. In de zestiende en zeventiende eeuw gebruikten we ze ook al. Letterkundige Sophie Reinders reconstrueerde het leven van jonge, adellijke vrouwen uit die periode aan de hand van hun 'alba amicorum', vriendenboekjes die vergelijkbaar zijn met onze huidige Facebookprofielen.

SOPHIE REINDERS

promoveerde cum laude aan de Radboud Universiteit Nijmegen op haar onderzoek naar de 'alba amicorum' van adellijke vrouwen: 'De mug en de kaart. Vriendenboekjes van adellijke vrouwen 1575-1640'. Dit onderzoek is inmiddels als handelseditie verschenen. Reinders werkt als docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht.

Hedendaagse sociale media als Facebook kennen een verre voorloper in het zestiende-eeuwse vrouwenalbum amicorum dat vooral in adellijke kringen geliefd was. Jonge adellijke vrouwen begonnen rond het midden van de zestiende eeuw boekjes bij te houden waarin ze hun familie, vrienden en kennissen korte inscripties (hun naam, een spreuk) lieten noteren, maar vaak ook lange liederen, gedichten en tekeningen. Een vriendenboekje was, net als het afleggen van bezoeken, voor adellijke vrouwen een middel om een sociaal netwerk te onderhouden en te laten zien wie ze allemaal wel niet kenden. Bovendien konden jonge adellijke meisjes hun tijd verdrijven met het verzamelen van inscripties en tonen hoe edel, deugdzaam en godvrezend zij wel niet waren. Er zijn ongeveer veertig van deze vriendenboekjes overgeleverd. Dit kleine corpus heeft onterecht nog nauwelijks aandacht van onderzoekers gekregen. Als een van de weinige vroegmoderne media brengt het vrouwenalbum de privésfeer en de openbaarheid bij elkaar. Enerzijds kon iemand die een bijdrage leverde aan een album een 'persoonlijke' boodschap overbrengen aan de bezitster daarvan, anderzijds geven alle bijdragen samen een beeld van het milieu van de albumbezitster en de conventies, denkbepalen en culturele smaak die daarbinnen heersten.

Het perfecte plaatje?

'Oneindig scrollen langs Instagramfoto's van toffe feestjes, terwijl je zelf in je huispak op de bank hangt. Of die ene foodie die altijd maar perfecte recepten maakt die jij nooit voor elkaar krijgt in de keuken. Je zou je er zomaar ellendig door gaan voelen', zo was een aantal maanden geleden te lezen op nos.nl. Uit Brits onderzoek was gebleken dat Instagram van alle sociale media de negatiefste effecten heeft op de gemoedstoestand van jongeren. Wat voor Instagram geldt, geldt eigenlijk voor alle sociale media: bijna iedereen post alleen maar positieve dingen en brengt alles zo perfect mogelijk in beeld. Op sociale media laat je kortom de beste versie van jezelf zien.

Als we kijken naar vrouwenalba amicorum, dan zien we dat dit 400 jaar geleden niet anders was. De albumbezitsters werden van jongs af aan opgevoed met waarschuwingen voor het verlies van hun eer en hun reputatie en waakten daar dan ook voor in hun eigen albums en bij het zelf inschrijven in albums van anderen. Dit blijkt onder meer uit diverse openingsinscripties waarin de bezitsters inschrijvers op het hart drukken niks oneervols op papier te zetten. Zo roept Henrica van Arnhem uit Gelderland haar inscribenten op iets bij te dragen dat op een deugdelijke manier aan hen (en haarzelf) herinnert:

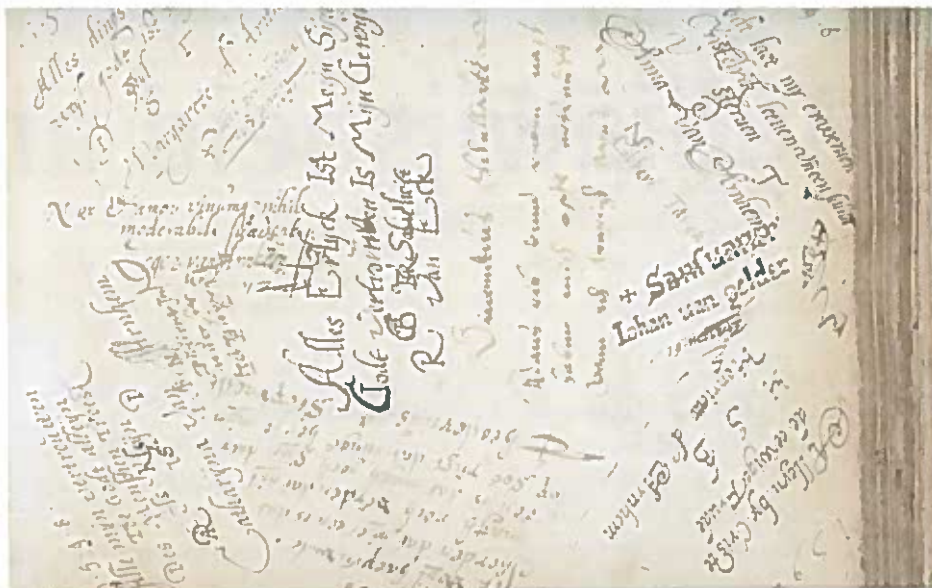
*Henrica van Arnhem hoort toe dit boeck
Al die hier in begeeren te schrijven ick die
versoeck*

*Daer niet in te schrijven enijghje vijlainijen
Want ick sout daer weder uijt snijen
Maer daer in te schrijven tot een goede memo-
ri ter eeren
Sulcks doe ick van jofrouwen en jongmans
begeeren.*

Niet alleen de albumeigenaresses, maar ook de mensen die door hen werden gevraagd om een bijdrage lieten geen kans onbenut om te tonen dat zij vroom en deugdzaam waren. Misschien wel het meest geliefde zestiende-eeuwse devies in vriendenboekjes was dat eer en deugd boven rijkdom en schoonheid gingen, ja boven alle andere aardse zaken moesten worden gerekend. Men kiest ervoor de beste versie van zichzelf – godvruchtig, deugdzaam, kuis – te tonen. Inschrijvers besteedden bovendien vooral aandacht aan de mooie kanten van het leven. De Tachtigjarige Oorlog bijvoorbeeld is in de vriendenboekjes slechts heel sporadisch een thema, terwijl veel vrouwenalba werden bijgehouden in gewesten als Gelderland en Overijssel, die in deze periode zwaar werden getroffen door oorlogsgeweld. Overigens waren er net als nu ook 'trollen' actief op de historische sociale media – al zijn dit uitzonderingen. Ook in vrouwenal-

Illustratie 1. Een voorbeeld van een 'slordig' beschreven bladzijde. Samen in een boekje of op dezelfde bladzijde staan, was belangrijker dan de netheid van een bijdrage.

ba komen we anonieme reaguurders tegen die zich vaak niet zo braaf uiten. In het album van Clara van Beerse staan bijvoorbeeld vier anoniem ingeschreven vrouw-onvriendelijke versjes op één bladzijde. Daar schreef iemand een boze reactie in versvorm bij, die neerkwam op de stelling 'wie zo over vrouwen denkt, verdient geen goede echtgenote'.

'Echte' vrienden?

Ik heb zelf 403 vrienden op Facebook en 1169 volgers op Twitter. Beschouw ik al die mensen als mijn vrienden? Nee. Slechts een deel van deze contacten zie ik regelmatig in het echt, slechts een handjevol zou ik kunnen bellen als ik met griep in bed lig of zou ik een pannetje soep brengen als zij te ziek zouden zijn om zelf te koken. In de zestiende eeuw was dit niet anders. Rutghera van Eck verzamelde bijna 500 bijdragen in haar album, maar zal niet alle inschrijvers tot haar intieme vrienden gerekend hebben. Maar hoe komen we erachter wie men destijds als 'echte' vrienden zag? Met de nodige voorzichtigheid kunnen we uit vrouwenalba wel degelijk iets afleiden over de aard van relaties tussen individuen. Een indicatie dat de band tussen inscribent en eigenaresse verder ging dan een eenmalige ontmoeting in de buurt van een album, is bijvoorbeeld het gegeven dat inscribenten meerdere keren in een album schrijven. Deze aanwijzing wordt nog sterker als de bijdragen zijn verspreid over meerdere jaren en dus tijdens verschillen-

de ontmoetingen zijn ingeschreven. Het was zeer gebruikelijk dat familieleden en vrienden samen op één pagina schreven. We vinden veelvuldig echtparen en hele gezinnen op dezelfde albumbladzijde: soms schreven ze gelijktijdig in, soms zochten ze elkaar jaren later op – getuige de verschillende jaartallen bij hun inscripties. De contacten tussen de families Van Arnhem en de Van Ecks moeten, als we hun alba bekijken, hecht zijn geweest. In Rutghera van Ecks album zijn maar liefst 23 inscripties afkomstig van leden van de familie Van Arnhem. Catharina, Anna, Margaretha en Zeger van Arnhem voegden naast verschillende korte inscripties

– verspreid over verschillende jaren – ook allemaal een lang lied toe. Henrica van Arnhem schreef zelfs een origineel gedicht waarin ze Rutghera's naam in een acrostichon verwerkte. Het schrijven van een dergelijk origineel gedicht kost tijd – tijd die inscribenten vermoedelijk niet voor 'zomaar' een vage kennis namen. Hetzelfde geldt voor mooie tekeningen. Net zoals vandaag de dag bevinden zich binnen de brede kring van sociale media-vrienden enkele 'echte' vrienden.

Verloedering van ons taalgebruik

Een ander aspect van sociale media waar veel zorgelijke berichten over verschijnen, is wat het doet met het taalvermogen van

jongeren. De digi-taal die wij gebruiken op Twitter, Facebook en WhatsApp – spreektaal, halve woorden, afkortingen en vreemde samenvoegingen als 'Wtf', 'superrr lache', 'kom strx nog trug mzzzzzzzzl', 'w8 ff' – zou een aanwijzing zijn voor de verloedering van het Nederlands. Ook wat dit betreft zien we dat het er 400 jaar geleden op sociale media niet heel anders aan toeling. Sommige alba zijn toonbeelden van netheid, maar over het algemeen schreven inschrijvers heel slordig en vaak dwars door elkaar heen. Een probleem was dat niet, omdat de functie van een bijdrage leveren vriendschap betuigen was. Samen in een boekje of op dezelfde bladzijde staan, was belangrijker dan de netheid van een bijdrage (zie Illustratie 1).

Mediawijsheid toen en nu

Voor een zestiende-eeuwse adellijke familie was roddel en daarmee bedreiging van de reputatie een altijd aanwezig angstbeeld. We zien die angst in heel veel teksten en tekeningen in vrouwenalba terug.

In het tweede album van Joanna Bentinck schrijft Willem Bentinck bijvoorbeeld:

*Dystelen ende dornen stecken ser
Dan valssche tongen noch veel meer.
Noch wolde yck lyever yn dystelen und dornen
waeden
Dan met valssche tongen hyr belaeden.*

Willem waadt nog liever door distels en doornen dan dat er over hem geroddeld wordt. In het album van Sophia van Renesse van der Aa wordt door middel van een tekening gewaarschuwd voor kwaadsprekers. Een ooievaar met een dubbele knoop in de hals, wordt begeleid door het versje: *Ick wolde dat al die clappers tongen/ Aldus haren hals ware gevrongen*. Vermoedelijk koos men voor de ooievaar als uitbeelding van de roddelaar, omdat het Middelnederlandse 'klepperen', het geluid dat ooievaars maken, ook betekent: 'roddelen' of 'kwaadspreken' (zie Illustratie 2).

Onder mediawijsheid verstaan we alle kennis en vaardigheden die mensen nodig

Illustratie 2. Een ooievaar met een dubbele knoop in de hals verbeeldt de roddelaar, die net als een ooievaar 'kleppert' ofwel 'kwaadspreekt'.

hebben om bewust, kritisch en actief deel te nemen aan een wereld waarin media een belangrijke rol spelen. Kijkend naar de bijdragen in vrouwenalba zien we dat men zich vroeger op sociale media over het algemeen keurig gedroeg. In zekere zin waren de albumbezitsters 'media-wijzer' dan sommigen van ons vandaag de dag zijn. Ze dachten heel bewust na over wat ze in vriendenboekjes schreven en presenteerden zich beleefd en vriendelijk, omdat ze nooit precies wisten wie het album na hen nog in handen zou krijgen. Ze wilden roddel koste wat het kost voorkomen. Dat kon immers je toekomst(ige huwelijk) in gevaar brengen.

Waar het slordig taalgebruik en het presenteren van het perfecte plaatje betreft, is er eigenlijk niet veel veranderd in het gebruik van sociale media. Maar sommige zaken waren 400 jaar geleden misschien wel beter. Het zou goed zijn als wij vandaag de dag onze digitale platformen met eenzelfde mate van bewustzijn tegemoet zouden treden als de adellijke vrouwen van toen: ons bewust van het feit dat je niet weet wie jouw 'post' ooit nog te lezen of te zien krijgt – een werkgever, een toekomstige relatie – en hoe die dan geïnterpreteerd kan worden, wat voor beeld er van jou ontstaat. Joanna, Rutghera en al die andere jonge edelen wisten de valkuilen, die nu eenmaal bij het gebruik van sociale media komen kijken, uitstekend te omzeilen en begrepen hoe ze deze media slim en creatief konden inzetten om hun doelen – een goed huwelijk – te bereiken. ■

De mug en de kaars

In *De mug en de kaars* ontfaelt Sophie Reinders de zeer onderbelichte leefwereld van jonge adellijke vrouwen (en mannen) anno 1600 aan de hand van fascinerende vriendenboekjes. Ze laat zien hoe vriendschappen werden bevestigd en liefdes nagejaagd, gevonden en soms ook verloren. Haar 528 pagina's tellende boek is een uitgave van Vantilt in Nijmegen. ISBN 978 94 6004 326 0, prijs € 29,95.